

RAMAZANSKOM PROGRAMU VRATITI NJEGOVU DUHOVNOST

Zehra ALISPAHIĆ

Sažetak

Sa izuzetkom Federalnog radija javni emiteri u Bosni i Hercegovini nemaju kontinuitet u prezentiranju vjerskih sadržaja u okviru svojih programskih shema. Vjerski program u svojim različitim fazama pa i danas na FTV, BHTV i BHR1 predstavljaju sedmične emisije kolažnoga tipa. Ni vodeće neovisne radio i tv stanice danas nemaju stalne emisije koje prezentiraju vjerske sadržaje. Ovakva situacija stavlja znak jednakosti na vjerski i ramazanski program. Analiza ramazanskog programa s posebnim osvrtom na neovisne medije pokazuje nužnost ozbiljnije suradnje između medija i kompetentnih službi Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini kako bi se prezentiranju ramazanskog programa osigurao profesionalniji pristup i bolji efekat na publiku.

Ključne riječi: vjerski program, ramazanski program, javni emiteri, neovisni mediji, publika

Kada su nakon prvih demokratskih izbora velike državne medijske kuće otškrinule vrata vjerskim zajednicama po prvi put u povijesti muslimana ovoga podneblja stekli su se uvjeti da se vjera i vjerski sadržaji putem elektronskih medija prezentiraju javnosti. Istina, u samom početku bilo je mnogo opreza, ali i dostatna doza profesionalizma. Radio i televizijske kuće su pristajale, ne može se kazati rado, realizirati vjerski program, ali da ga uređuju ljudi koji se profesionalno bave novinarstvom, a u izuzetnim prilikama tražila se saradnja Islamske zajednice.

S druge strane Islamska zajednica insistirala je da urednici ovih programa budu ljudi koji imaju teološko obrazovanje ili uz teološko i obrazovanje srodno žurnalističkome zanatu. Na samom početku to su bili timovi sastavljeni od profesionalaca i stručnjaka koje je kandidirala Vjersko-prosvjetna služba Rijaseta Islamske zajednice. U duhu već uzdrmanog komunizma nastajala je emisija kolažnoga tipa koja je dobila ime „Jednodušje“. „Jednodušje“ je, valjda, trebalo reflektirati ideju već poprilično uzdrmanog bratstva i jedinstva Jugoslavije koja se raspadala. Nakon jednogodišnjeg emitiranja ovaj projekat je zaustavljen. Tadašnji Radio Bosne i Hercegovine ideju prezentiranja vjerskog programa ostvario je kroz tri samostalne vjerske polusahatne emisije namijenjene muslimanima, katolicima i pravoslavcima koje su počele sa emitiranjem 1991. godine, petkom za muslimane, subotom za katolike i nedjeljom za pravoslavce. Poseban program se emitirao tokom mjeseca ramazana, za iftar i sehur i tokom bajrama, a kod pripadnika drugih dvaju naroda za njihove blagdane. Transformacijom Radija BiH u Radio Federacije nastavljeno je emitiranje ovih emisija. Emisije uređuju i vode spoljni suradnici Radija koje angažiraju pojedine vjerske zajednice. Ove emisije bilježe kontinuitet do današnjih dana i jedine su emisije koje tretiraju isključivo vjerske sadržaje.

Osnivanjem Radija BiH pokrenuta je jednosatna sedmična emisija kolažnoga tipa koju zajedno rade vjerski službenici triju religija.

Pokušaji tretiranja vjere na televizijskim stanicama bivao je sporadičan i bez kontinuiteta. Nakon što je prestalo emitiranje „Jednodušja“ tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, na državnoj televiziji nastaje praznina. U periodu od 1994. do 1995. godine, snima se serijal od četiri emisije dokumentarnog tipa koje su tretirale pojedine aspekte islama poput čistoće, sedžde... Neki bolji dani dolaze na Federalnoj televiziji od 1996. do 1999. godine, kada je napravljen iskorak sa ramazanskim programom i vjernici su prvi put u okviru iftarskog i sehurskog programa na televiziji mogli slušati ezan, učenje Kur'ana i druge prikladne sadržaje koji su se snimali tim povodom. Bio je to historijski iskorak. Ove aktivnosti su zaustavljene 1999. godine, uz obrazloženje da televizija nije i ne može biti džamija. Deset

Nije dovoljno dva mjeseca prije nastupa mjeseca ramazana tek tako napraviti listu od trideset tema i potom krenuti u potragu za kompetentnim sugovornicima i gostima bez jasnog cilja šta od svake zadate teme želimo postići i koji su to putevi kojima idemo do toga cilja. Rezultat ovakvog pristupa je trougao koji najčešće predstavlja zahtjevnu temu, više ili manje kompetentne goste ili nespretnan spoj gostiju i, uglavnom, voditelje nedovoljno spremne da se suoče sa temom koju su pred sebe ali i pred publiku stavili

godina poslije takvog iskorka Federalna televizija nema posebnog vjerskog programa niti specijalnog vjerskog programa za muslimane tokom mjeseca ramazana. S vremena na vrijeme, ukoliko to ne ometa centralne informativne emisije, puštao se titl sa vaktijom te određeni prikladni dokumentarni sadržaji koji nemaju isključivo karakter vjerskih, poput serijala o sarajevskim turbetima, otvaranju pojedinih džamija i sl. Od 2001. godine, Federalna televizija pokreće emisiju *Mozaik religija* koja je također kolažnog tipa i u ko-

joj pripadnici triju različitih religija prezentiraju svoje vjerske potrebe u nekih desetak minuta. Za sve to vrijeme državna televizija u svom konceptu uopće nema vjerskoga programa izuzmu li se prijenosi bajram-namaza i svećanih misa te emitiranje i repriziranje pojedinih sadržaja koji imaju dokumentarni karakter. Tek od 2005. godine, na BHTV se mogu pratiti *Duhovni mostovi*, emisija kolažnoga tipa koja tretira, ovaj put većinske religije u BiH, i koju producira i realizira Radio Televizija Republike Srpske za program BHT 1. Rijaset IZ-e nije konsultiran i ne sudjeluje u realizaciji ove emisije. Tako javni emiteri sa izuzetkom Federalnog radija nemaju uopće adekvatnog vjerskog programa pa tako niti adekvatne prezentacije mjeseca ramazana. Trebamo li napomenuti da su narodi koji žive na prostoru

Bosne i Hercegovine obavezni pretplatnici RTV pretplate koja im uredno biva zakačena uz telefonske račune, Bošnjaci posebice, te da po važećoj legislativi imaju pravo, a emiteri obavezu, na adekvatnu zastupljenost vjerskog programa na svojim radio i televizijskim stanicama. Svaka ozbiljnija analiza bi pokazala da bi građani Bosne i Hercegovine dobili takvu sudsku parnicu, ali koliko vremena treba proteći pa da se Bošnjaci počnu boriti i na taj način za svoja temeljna građanska prava.

Neovisni mediji čiji broj iz dana u dan raste bilo da je riječ o radio ili tv stanicama, izuzimajući Radio IZ BIR, TV stanicu Igman i neke lokalne tv kuće poput one u Kaknju, uglavnom nemaju specijalne vjerske programe, a u njihovim dnevnim programskim sadržajima kroz informativni i dokumentarni program sporadično se javljaju informacije koje nas obavještavaju o nekim oficijelnim otvorima džamija u okviru protokolarnih aktivnosti Rijasetu IZ u BiH ili pak vijesti o velikim dovištima i mevludima poput Bune ili Ajvatovice. A neovisni mediji, pa valjda su zato i neovisni, bi morali biti drukčiji, morali bi slušati puls svoje ciljne publike, svojih slušatelja i gledatelja, a među njima je sve veći broj vjernika, intelektualaca i onih kojima je jako važno da baš putem medija dobivaju informacije o vjeri. Zašto i neovisni izostavljaju vjerske sadržaje? Zašto se tako brzo prilagođavaju postojećim trendovima? A nije uvijek tako bilo.

Na Radiju Hayat je od 1995. do 1998. godine, emitiran zapažen serijal „*Putevi islama*“. S kraja devedesetih NTV Hayat je, primjera radi, uoči petka emitirao učenje Kur'ana Časnog, prijevod proučenih ajeta i druge prigodne sadržaje. Spomenuti serijal je ekraniziran na istoj ovoj tv stanici. Neki novinari, a među njima treba istaći Adnana Rondića, svoje programe i obraćanja publici počinjali su *Dobar dan! Esselamu alejkum!* Znali smo gledati i neke specijalne emisije povodom mubarek dana i noći ili su se one najavljivale u dnevnoj informativnoj shemi. Doktor Nedžad Grabus je na TV SA dugo vremena radio uspješne dijaloške emisije koje su tretirale aktualna vjerska pitanja i dileme vodeći razgovor sa veoma zanimljivim gostima. A onda su takve pojave, jednostavno, iščezle. Da li zbog političkih oluja i previranja?

Sa neukusom i pomankanjem kulture graniči snimati ljude dok jedu i davati priliku drugima da ih gledaju. O sirotinji i gladnima da ne govorimo, oni nisu bili dio tih ramazanskih sofri i kreacija

O vjeri i vjerskim zajednicama, u ovom slučaju Islamskoj zajednici, intenzivno se govori u vremenu izmontiranih kriza i afera. Tako postoji prava najezda novinara u danima kada treba dobiti izjavu i mišljenje kompetentnih ljudi o zabrani festivala homoseksualaca ili o vjeronauci u vrtićima ili o seksualnom zlostavljanju u mektebu ili o izgradnji zgrade sjedišta Rijasetu IZ u BiH. Takve informacije i prilozi možda i ispunjavaju nužni procenat sadržaja koji samo djelimično imaju veze sa vjerom, ali nikako nisu ono što želi običan konzument-vjernik. I onda nastupa mûk do prvog dolazećeg ramazana. Svaka, pa i površna analiza i uvid u programske sadržaje kazuje nam da ramazanski program jeste ono što ima znak jednakosti sa vjerskim. Odnosno, vjerski program postoji samo u mjesecu ramazanu nakon čega slijedi pauza do narednog ramazana. I stanje postaje mobilno, makar kod neovisnih! Da ne bude zabune! Svaka dobra volja i trud pojedinih medijskih kuća i kolega novinara da ramazanu daju mjesto koje mu pripada na

njihovom mediju, zaslužuje svaku pažnju i pohvalu. Ali trud i želje nisu garancija da smo na dobroj stazi, da ćemo uspjeti sve dotle dok se ne budemo konsultirali i surađivali sa kompetentnim osobama, službama, institucijama, tražili savjete i pomoć, osluškivali publiku, pravili ankete i anali-

ze: šta je bilo dobro u onome što smo uradili, šta nikako nije valjalo, šta moramo promijeniti? Jer nije dovoljno dva mjeseca prije nastupa mjeseca ramazana tek tako napraviti listu od trideset tema i potom krenuti u potragu za kompetentnim sugovornicima i gostima bez jasnog cilja šta od svake zadate teme želimo postići i koji su to putevi kojima idemo do toga cilja. Rezultat ovakvog pristupa je trougao koji najčešće predstavlja zahtjevnu temu, više ili manje kompetentne goste ili nespretna spoj gostiju i, uglavnom, voditelje nedovoljno spremne da se suoče sa temom koju su pred sebe ali i pred publiku stavili. A kada se sve to smjesti, kako je to slučaj već nekoliko posljednjih godina, u restoranski i kuhinjski ambijent (tek ovoga ramazana TV SA se uspjela otrgnuti od tog koncepta i premjestiti se u prostore Svrzine kuće i Muzeja književnosti, a „Kuhinju Tetke Zilhe“ emitirati kao zasebne cjeline i priloge koji samo takvi mogu imati smisla), uz raznolike muzičke nastupe, onda je posrijedi je-

dan revijalni pristup koji smisao ramazana na taj način pretvara u pravu suprotnost. Razgovor za sofrom između tanjura i kuhinjskoga pulta punog skupog posuđa i reklamnih uzoraka piletine, umaka, vrhnja, masla i drugih proizvoda sa kojeg se šire iftarski mirisi, univerzitetski profesori, ljekari, biznismeni, sportisti, političari, umjetnici i ini gosti dio su šarene ramazanske ikebane u kojoj još treba pokusati ili pojesti nešto od pripremljenih jemeka uz obavezne komplimente. Mnogi gosti djeluju i zalutalo i izgubljeno na toj sceni, ali kada se dođe valja i odglumiti. Poučeni takvim iskustvima drugi se u takvim programima nikada neće ni pojaviti. Između bosanske kuhinje i istanbulskog Sheratona, te stalnih prekida za reklamne poruke uvaženi bošnjački alimi stignu nam kazati nešto na kašičici. A ramazanski program traje više od sahat vremena.

Uz drukčiji pristup, uz mudriji pristup, uz profesionalniji pristup čak i u puno manje vremena imali bismo bolju duhovnu, ramazansku gozbu od ove koja nam se servira pretvarajući ramazanske trenutke u njihovu suprotnost a nas u hedoniste. A sa neukusom i pomankanjem kulture graniči snimati ljude dok jedu i davati priliku drugima da ih gledaju. O sirotinji i gladnima da ne govorimo, oni nisu bili dio tih ramazanskih sofri i kreacija. Mnogo bi bolje i efektnije bilo pred sami iftar kompetentnom gostu, alimu dati priliku da održi kraće predavanje, vazi nasihat koje neće biti prekidano nekompetentnim i nepotrebnim voditeljskim upadicama čije opaske, uvodi i digresije nadilaze sve ono što je gost i htio kazati.

Za ovakvo stanje odgovorni smo i sami. Nismo naučili i ne znamo reagirati. Ne možemo pristajati na lažne koncepte. Islamska zajednica

Za ovakvo stanje odgovorni smo i sami. Nismo naučili i ne znamo reagirati. Ne možemo pristajati na lažne koncepte. Islamska zajednica sa svojim službama i odgovornim licima mora postaviti jasne standarde, ali i dati adekvatnu pomoć u procesu njihove realizacije. Medrese i islamski fakulteti širom Bosne i Hercegovine moraju kao jedan od svojih prioriteta uvesti predmete komunikologije i organizirati stručne seminare i radionice koje će mlade profesore teologije, religijske pedagogije i imame osposobiti za javne nastupe i pripremiti ih za susret sa medijima

sa svojim službama i odgovornim licima mora postaviti jasne standarde, ali i dati adekvatnu pomoć u procesu njihove realizacije.

Medrese i islamski fakulteti širom Bosne i Hercegovine moraju kao jedan od svojih prioriteta uvesti predmete komunikologije i organizirati stručne seminare i radionice koje će mlade profesore teologije, religijske pedagogije i imame osposobiti za javne nastupe i pripremiti ih za susret sa medijima. Islamski fakulteti bi trebali odgajati vlastiti kadar koji će biti spreman u najskorije vrijeme preuzeti uređivanje, vođenje, osmišljavanje i realizaciju vjerskog programa kako na državnim tako i neovisnim medijima. Ove aktivnosti moraju poduzeti i muftijstva i medžlisi. Jer dobro educirani i istrenirani kadrovi nikad svoj razgovor sa liderom Islamske zajednice u Bosni i

Hercegovini kao prvi intervju u okviru ramazanskog programa sigurno neće počinjati pričom o mirisu somuna, ili hoće, ali nekako usput, niti će travničkog muftiju magistra, profesora fikha u travničkoj medresi najaviti riječima: sa nama je večeras Nusret Abdibegović iz Travnika, selam, idu reklame (Loreal). A priča o toleranciji sa mr. Ahmetom Alibašićem, u najmanju ruku, neće biti umočena u hurmašice sa pekmezom!

Na koncu, nije nužno da ramazanski niti vjerski program uopće bude tako strogo pakovan i odvojen od drugih programskih sadržaja,

nije nužno da traje sat ili dva, ali jeste nužno da bude biran, osmišljen, da nosi poruku i da educira. Kada bi i drugi sadržaji makar u mubarek ramazanu bili malo pažljivije birani, kada bi bilo manje nasilja i gotovo pornografskih scena, kada bi se povelu više računa o primjerenijoj muzici i spotovima sve bi imalo više smisla u ovom blagoslovljenom mjesecu.

Summary

Restoring spirituality to the Ramadan Program

Zehra Alispahić

With the exception of the Federal Radio, the public broadcasters in Bosnia and Herzegovina lack the continuity in presenting religious content in their programming. In their different phases and even today, the religious programs on FTV, BHTV and BHR1 are represented by weekly variety programming. Today, even the independent radio and TV stations do not have regular programs which broadcast religious content. This situation is identical when it comes to both, the religious and Ramadan programming. The analysis of the Ramadan program, with a special look at the independent media, shows the necessity for more serious cooperation between the media and the competent agencies within the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina, so that the Ramadan program could be assured of a more professional approach and thus, have a better effect on the public.

KEY WORDS: religious program, Ramadan program, public broadcasters, independent media, public

1 . . . . .

.

لا تتمتع محطات البث العام في البوسنة والهرسك بالاستمرارية في عرض المضامين الدينية ضمن خطط برامجها، باستثناء الإذاعة الفدرالية. إن التلفزيون الفدرالي والقناة الأولى لتلفزيون البوسنة والهرسك والقناة الأولى لإذاعة البوسنة والهرسك تقدم البرنامج الديني في مختلف مراحل على شكل برامج أسبوعية ذات نمط برامج متنوعة. كما أن محطات التلفزيون والراديو المستقلة الرئيسية ليس لديها برامج دائمة بمضامين دينية. وبذلك فإن هذه الحالة تضع إشارة المساواة على البرنامج الديني والبرنامج الرمضاني. وتشير تحليلات البرنامج الرمضاني، وخاصة في وسائل الإعلام المستقلة، إلى ضرورة التعاون بين وسائل الإعلام والدوائر المختصة في رئاسة المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، من أجل توفير تعامل احترافي لعرض البرنامج الرمضاني، ولتحقيق نتائج أفضل للجمهور.

. البرنامج الديني، البرنامج الرمضاني، محطات

البث العام، وسائل الإعلام المستقلة، الجمهور.